

**NİZAMİ GƏNCƏVİNİN ƏSƏRLƏRİNİN FRANSIZ ƏDƏBİYYATINA TƏSİRİ VƏ ONUN
ƏSƏRLƏRİNİN FRANSIZ DİLİNƏ TƏRCÜMƏSİ HAQQINDA***Açar sözlər: dahi, XII əsr, fransız mənbələri**Ключевые слова: идеал, XII век, французские источники**Key words: ideal, twelfth century, French sources*

Dünya ədəbiyyatının incilərindən sayılan dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin əsərlərinin məzmunu öz ibrətamizliyi, tərbiyəvi xarakter daşması ilə hər zaman aktuallığını qoruyub saxlayır. Nizami Gəncəvi XII əsrdə yaşayıb, yaratmışdı. Onun əsərləri əsrlərdən keçərək öz aktuallığını qorumuşdur. XII əsrdən bəri ta indiyə qədər nəinki azərbaycan şairləri, eləcə də xarici şairlər onun əsrlərindən bəhrələnməmişlər. On ikinci əsrdə Nizami Gəncəvinin “Leyli və Məcnun” əsərindən bəhrələnərək dahi Məhəmməd Füzuli on altıncı əsrdə “Leyli və Məcnun” u yenidən qələmə almış və dövrün tələblərinə uyğun olaraq əsərə yeni bir ruh vermişdir. Fərqlərdən biri də N. Gəncəvinin fars, M. Füzulinin isə azərbaycan dilində yazmasıdır. Bundan başqa dünya ədəbiyyatında N. Gəncəvi yaradıcılığına çox müraciət olunmuşdur. Nizami yaradıcılığı Fransa şərqşünasları tərəfindən də öyrənilmişdir.

Fransız alim, şərqşünas və şairlərindən Bartelemi D’Erblo, A. Russo, Barbyö de Möynar, Jül Mol, Röne Patri, Anri Masse, və başqaları Nizami Gəncəvinin Fransada öyrənilməsində əsas rol oynamışdılar. Bunlardan bəziləri Nizamidən öləri bəhs etmiş, bəziləri isə şairin həyat və yaradıcılığının müəyyən tərəflərini lazımcına təhlil edib fransızlara tanıtdırmışlar. Uzun illər aparılan tədqiqatlar nəticəsində Nizami Gəncəvinin “Xəmsə” sinin fransız dilində tərcüməsinə bütövlükdə rast gəlinməmişdir. Şairin əsərlərinin bəziləri fransız dilinə hissə-hissə, bəziləri isə bütöv şəkildə müxtəlif tərcüməçilər tərəfindən tərcümə olunub. Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” əsəri 1383-1384-cü illərdə ilk dəfə türk dilinə tərcümə olunub. Türkoloq şərqşünas Jan Döni türk dilinin qrammatikası əsərində 1921-ci ildə qeyd edib ki, hicri tarixi ilə 785-ci ildə N. Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” əsəri tərcümə olunmuşdur. Əsər miladi təqviminə isə 1383-cü il martın 6-sı ilə 1384-cü il fevralın 23-ü arasında türkcəyə çevirilib. Müəllif yazır ki, Nizaminin “Xosrov və Şirin” əsəri əslən qıpçaq olan Bergeh adlı bir nəfərin əli ilə köçürülmüşdür.

Jan Döni öz əsərində ilk dəfə olaraq Qütbün “Xosrov və Şirin” əsərindən söhbət açıq və izah edir ki, Qütbün “Xosrov və Şirin”i Paris milli kitabxanasında saxlanılan yeganə nüsxədir. Sonra o, yeganə nüsxəni oxuyub Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin”i ilə tutuşdurmuşdur. Belə qənaətə gəlmişdir ki, bu əsər də Nizami Gəncəvinindir. Qütb “Xosrov və Şirin” əsərini Nizamidən götürüb türkcə nəql etmişdir. Şərqşünasın dediklərində bir həqiqət vardır. Çünki hələ şairin öz dövründə əsərləri təqlid olunub dünyaya yayılırdı. Yer kürəsində Nizami Gəncəvi qədər təqlid olunan, sujet və motivlərindən geniş istifadə edilən şair məlum deyil. Bununla əlaqədar olaraq A. Zayançukovskinin də nəzərdən keçirəndə aydın olur ki, şərqşünas 1963-cü ildə Tehrandə Nizaminin “Xosrov və Şirin” əsərinin bir epizodun haqqında fransızca kitabca çap etdirmişdir. O, dahi Nizami və Qütbün bir-birinə tam oxşamasını qeyd etmişdir. O qeyd edir ki, fars dilinin yaxşı bilən Qütb öz əsərini Nizami Gəncəvidən türk dilinə çevirmişdir. O bu əsərlərdə Xosrovin ölüm sujetin tutuşdurur və heç bir fərq olmadığını qeyd edir. Əsərdə bu sujetin bütövlükdə Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” əsərindən götürüldüyün diqqətə çatdırır.

Nizami Gəncəvinin əsərlərinin fransız dilinə tərcüməsi hələlik XVII əsrdən başlanır. Bu mülahizələr hamısı yazılı materiallara əsaslanır. XVII əsrdən bu günə qədər şairin “Xəmsə” si bütünlüklə fransız dilinə çevrilməmişdir. Tərcümə olunan əsər “Xosrov və Şirin”dir. (bəzi çatmayan cəhətləri nəzərə alınmasa)

Nizaminin əsərlərindən ilk tərcümə “Leyli və Məcnun” əsərindən kiçik bir hissədir. Məhəbbətdən bəhs edən parçanın sonunda müəllif göstərilmişdir. Bartelemi D’erblo yazır ki, bu parça türk şairinin əsərindəndir. Gəncəvinin adı çəkilməsədə tərcümə olunana hissə N. Gəncəvinin əsərindən götürülmüşdür.

Nizami əsərlərinin hələlik bizə məlum olan ilk tərcüməçilərindən biri də İ. L. Kleramboldur. Türkoloq şərqşünas 1741-ci ildə Konstantinopol şəhərində “Yeddi Gözəl” əsərini türk dilindən fransız dilinə çevirmişdir. Fransız şərqşünası E. Bloşe “Türk əlyazmaları kataloqu” kitabında bu tərcümədən bəhs etmişdir. O, əsri oxuyub təhlil etdikdən sonra qərara gəlmişdir ki, əsər “İran şahı Bəhram Gurun macəralarındandır”. E. Bloşe qeyd edir ki, tərcüməçi əsərin sonunda müəllifin adını Şeyx Nizami kimi yazdığına baxmayaraq bu əsər Nizami Gəncəvinindir. Ümumi dəftərdə 506 bərabərlik bu tərcümə əlyazma şəklində Fransanın Paris Milli kitabxanasında saxlanılır. Əsər farscadan türkcəyə, türkcədən fransızcaya tərcümə olunduğu üçün çatmayan cəhətləri olmamış olmaz.

A. Russo Nizaminin şairlik dünyasını yüksək qiymətləndirdiyi üçün “Xosrov və Şirin” əsərindən “Yazın təsviri” parçasını fransız dilinə çevirmişdir. O “İsgəndərnamə” əsərindən “İsgəndərin zülmətə getməsi” hissəsini də fransızcaya çevirmişdir. A. Russo bunları N. Gəncəvinin əsərlərinin hansı əlyazmasından, yaxud necənci ildə köçürülmüş əlyazmasından etdiyini yazmır. Tərcüməni şairin əsəri ilə tutuşdurduqda ümumi mənasının saxlanıldığı aydın görünür.

Vəfatından yüz illər keçsədə Nizami Gəncəvi dünya mədəniyyət xəzinəsini zənginləşdirən misilsiz sənət inciləri bu gün də yaşayır, nəsilləri vətənpərvərlik, insanpərvərlik, haqq-ədalət, düzgün mövqə tutmaq, mənəvi paklıq ruhunda tərbiyə edir. XII əsrdən sonra bir çox yerli və xarici şair və yazıçıları Nizami yaradıcılığına çox müraciət etmişlər və onun əsərlərindən bəhrələnməmişlər.

Ədəbiyyat:

1. Nizami Gəncəvi Fransız mənbələrində-Əsgər Sətkaroglu-Azərbaycan dövlət nəşriyyatı Bakı-1991

**Влияние творчества Низами Гянджеви на французскую литературу
и перевод его произведений на французский язык**

Резюме

Низами Гянджави великий азербайджанский поэт. Он был также великим философом. Низами Гянджави являлся придворным поэтом. И, несмотря на это, он всегда интересовался проблемами народа и помогал людям. Произведениями Низами Гянджави интересовались во всем мире. Французские литературоведы перевели несколько произведений поэта на французский язык. Великий поэт в своих произведениях говорил о патриотизме, о человеческих качествах и о воспитании.

**The impact of Nizami Ganjavi's works on the French literature and their
translation in the French language**

Summary

N.Ganjavi is one of the greatest poet is XII century azerbaijan literary .Along with the poet he was a great philosopher. He was a palace poet. Though he was a palace poet, he was interested in the problem of the people closely and helped them. Regardless of the period the most of azerbaijan and foreign poets and writers had read his works and benefitted. His some works were translated into french language. by French literary critics. in his works patriotism, humanity and nurture were in the forefront.